

Andrzej Pieczywok, dr hab. prof. Uczelni
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszcy
a.pieczywok@wp.pl

ZNACZENIE BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO W EUROPIE.
ZARYS PROBLEMU

THE IMPORTANCE OF CULTURAL SECURITY IN EUROPE.
OUTLINE OF THE PROBLEM

Artykuł zawiera istotę i podstawowe obszary bezpieczeństwa kulturowego, w tym pojęcia i uwarunkowania. Jego celem jest przeanalizowanie najważniejszych zagrożeń dotyczących bezpieczeństwa kulturowego, tożsamości narodowej i kryzysu kultury. Autor wiele miejsca poświęcił też edukacji wobec zagrożeń bezpieczeństwa kulturowego człowieka. Zakończenie składa się z podsumowania i ogólnych wniosków.

The article contains the essence and basic areas of cultural security, including concepts and conditions. Its purpose is to analyze the most important threats related to cultural security, national identity and cultural crisis. The author also devoted a lot of education to the threats of human cultural security. The ending consists of a summary and general conclusions.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, zagrożenia, kultura, bezpieczeństwo kulturowe
Keywords: security, threats, culture, cultural security

Wprowadzenie

Problem związków kultury i bezpieczeństwa, a zwłaszcza wpływu kultury na bezpieczeństwo w Europie, nie jest nowy, a raczej jest tak stary, jak ludzkie cywilizacje i kontakty między nimi. Zawsze też był to problem wieloaspektowy, choć współczesny świat stwarza szczególne warunki do kontaktów międzykulturowych, spotkań i wymiany informacji, przepływu myśli, idei i wzorców kulturowych. Wieloaspektowość polegała przede wszystkim na tym, że różnice kulturowe stawały się powodem konfliktów i wojen, a tendencje do dominacji kulturowej prowadziły do niszczenia innych kultur czy wręcz całych cywilizacji. Aby w pełni zrozumieć znaczenie bezpieczeństwa kulturowego w Europie należy w pierwszej kolejności zrozumieć czym jest to bezpieczeństwo i jakie są najważniejsze jego zagrożenia.

Warto na samym początku zasygnalizować, że bezpieczeństwo kulturowe jest nową subdyscypliną wiedzy o bezpieczeństwie. Zyskało szybko ugruntowaną pozycję wśród nauk o bezpieczeństwie. Niewątpliwie wzrost znaczenia kultury zarówno w teoretycznych opracowaniach większości nauk, jak i w praktycznych działaniach niemal we wszystkich dziedzinach życia człowieka powodują, że podejście kulturowe jest jednym z najważniejszych we współczesnej nauce.

Istota i podstawowe obszary bezpieczeństwa kulturowego

Bezpieczeństwo kulturowe jest kategorią wyodrębnioną i powiązaną z ogólną kategorią bezpieczeństwa¹. Bezpieczeństwo kulturowe jest trudniejsze do doprecyzowania niż inne aspekty bezpieczeństwa państwa. Wynika to ze specyfiki kultury, jej tworzenia, a także miejsca w polityce i działalności państwa. Bezpieczeństwo kulturowe ma podstawowe znaczenie dla bezpieczeństwa państwa, tak jak kultura jest istotnym elementem tożsamości narodowej². Z tego względu podlega polityce państwa, jego kontroli, analogicznie jak bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne. Trudność w tym segmencie bezpieczeństwa polega jednak na tym, że nie jest możliwe w czasach globalizacji zamknąć granice krajów przed wpływem innych, obcych prądów, idei, wartości, mody czy kanonów kulturowych. Takie próby podejmowane w krajach totalitarnych prowadziły do patologii, napięć, a

¹ Champion, M. *Bezpieczeństwo kulturowe mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. Wybrane problemy na przykładzie mniejszości karaimskiej*, [w:] *Changing the World: Social, Cultural and Political pedagogies in Civileducation* / M. Champion (red.), K. Rabis. – Kraków: Wyd. Uniwersytet Pedagogiczny, 2013. – S. 230.

² Nikitorowicz, A. *Ukraińcy Podlasia. Dylematy tożsamościowe*. – Kraków: Wyd. «Impuls», 2014. – S. 22-26.

także konfliktów społecznych, a w rezultacie - do pogorszenia stanu bezpieczeństwa. Ponadto, wymiana kulturowa istniała zawsze między poszczególnymi grupami i wpisana jest - w pewnych granicach - w dynamikę i rozwój kultury. Dodatkowo sama kultura staje się upolityczniona a konflikty na jej tle zyskują przez to upolitycznienie dodatkowy wymiar ideologiczny³.

Trudność w mierzalności bezpieczeństwa kulturowego oraz niewymierność jego zagrożeń, tyczy się przede wszystkim stanu braku na większą skalę konfliktów zbrojnych. Wówczas wyższą rangę posiada podmiotowe spojrzenie na ten aspekt bezpieczeństwa kulturowego. Czas działań wojennych cechuje się nieco odmienną logiką, a zagrożenie istnienia dóbr kultury jest podobne jak zagrożenie życia poszczególnych jednostek w państwie i narodzie.

Podejmowane próby zdefiniowania bezpieczeństwa kulturowego wskazują na kilka istotnych dla tej kategorii elementów: zachowanie tożsamości kulturowej, czystości języka, kultury, istotnych dla narodów zwyczajów i religii, wolności myśli, stylu życia, praw przynależności etnicznej, płci. Inna grupa definicji akcentuje zagrożenia tożsamości kulturowej, widząc je w naruszeniach praw grup etnicznych, prawa do kultury i innych gwarantowanych międzynarodowo praw. Podkreślają one ścisłe związki między bezpieczeństwem kulturowym a prawami i wolnością człowieka. Większość definicji w sposób pośredni wiąże bezpieczeństwo kulturowe z bezpieczeństwem narodowym. Niektóre z nich łączą bezpieczeństwo kultury symbolicznej z ochroną dziedzictwa kulturowego narodu. Wiele definicji odnosi bezpieczeństwo kulturowe zarówno do praw jednostki, jak i grup etnicznych oraz narodu zorganizowanego w państwo narodowe.

Zbiorowa próba zdefiniowania pojęcia bezpieczeństwa kulturowe została podjęta na konferencji w Berlinie w 1999 r. Zdaniem uczestników konferencji, bezpieczeństwo kulturowe jest wymiarem, jakże często niedocenianego bezpieczeństwa ludzkiego. Składa się z bezpieczeństwa jednostkowego oraz poczucia zbiorowej tożsamości, które są tak charakterystyczne dla naszego postmodernistycznego świata. Zawiera – choć się do tych aspektów nie ogranicza – wolność myśli, sumienia, mowy, stylu życia, przynależności etnicznej, płci, poczucie przynależności do stowarzyszeń, związków, obejmuje także kulturalne i polityczne współzawodnictwo⁴.

Grażyna Michałowska pojęcie bezpieczeństwa kulturowego definiuje w wymiarze narodowym. Według niej bezpieczeństwo kulturowe w wymiarze narodowym oznacza warunki, w których społeczeństwo może utrzymywać i pielęgnować wartości decydujące o jego tożsamości, a jednocześnie swobodnie czerpać z doświadczeń i osiągnięć innych narodów. Jest więc stanem pewnej równowagi niezbędnym, lecz ani teoretycznie, ani empirycznie niemożliwym do określenia⁵.

Bezpieczeństwo kulturowe to przede wszystkim utrwalanie i podtrzymywanie wartości składających się na tożsamość kulturową narodu, państwa oraz regionu. Polityka zmierzająca do zapewnienia bezpieczeństwa kulturowego polega na utrwalaniu i umacnianiu składników decydujących o ciągłości tożsamości kulturowej. Składniki te zaliczyć można do tradycji kulturowych narodu i społeczności regionu lub innego podmiotu bezpieczeństwa. Treści wchodzące w skład bezpieczeństwa kulturowego cechuje duży subiektywizm. Wyrażają one bowiem wartości duchowe integrujące naród, lub społeczność kontynentu, a nawet organizacji międzynarodowej (Unia Europejska). Często odwołują się one do symboli będących pochodną tych wartości. Jednocześnie ich horyzont czasowy jest bardzo długi, ponieważ zazwyczaj cechuje je związek z tradycją i dążenie do jej kontynuowania⁶. Główna rola w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa kulturowego, którego obiektem jest grupa społeczna lub jednostka, przypada państwu. Duży wpływ mają tu także uregulowania międzynarodowe. Cele dotyczące bezpieczeństwa kulturowego częściowo nakładają się na niektóre cele związane z zewnętrznym bezpieczeństwem w sferze społecznej np.: problemy związane z migracjami czy też zachowania mniejszości narodowych. W literaturze przedmiotu można spotkać się z poglądem, iż kwestię tożsamości a tym samym

³ Trochowska, K. *Kompetencje międzykulturowe dla bezpieczeństwa i obronności. Teoria i praktyka*. – Warszawa: Wyd. «AON», 2016. – S. 63.

⁴ www.toda.org/conferences/berlin/papers/tehranian.html [dostęp: 04.05.2019].

⁵ Michałowska, G. *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku* / D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba (red.). – Warszawa: Wyd. «Scholar», 1997. S. 132.

⁶ Soroka, P. *Polistrategia bezpieczeństwa zewnętrznego Polski. Ujęcie normatywne*. – Wyd. Warszawa: «Towarzystwo Wiedzy Obronnej», 2005. – S. 132.

kwesję bezpieczeństwa kulturowego lokuje się w sferze bezpieczeństwa społecznego lub społeczno-kulturowego⁷.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa kulturowego

Kryzys kulturowy i poczucie zagubienia współczesnego człowieka są poniekąd konsekwencją braku równowagi między nierównomiernym rozwojem sfery dotyczącej jego mentalności a dokonującym się wokół postępowaniem technicznym i technologicznym. Rozpoznanie ryzyka odbywa się przez analizę szans i zagrożeń ze strony otoczenia przedsiębiorstwa z uwzględnieniem jego mocnych i słabych stron⁸. Rozwój świadomości kulturowej nie idzie bowiem w parze z rozwojem nowoczesnych technologii, powodując ironiczny paradoks nienadążania człowieka za jego własnymi wynalazkami – jak gdyby nie dorósł on jeszcze do właściwego korzystania z nich⁹. Nawiązuje do tego Feliks Gross, pisząc na temat efektów krótkotrwałej (po drugiej wojnie światowej) pomocy amerykańskiej (zwanej *technical assistance*), która miała na celu podniesienie gospodarcze pierwotnych społeczeństw Afryki poprzez wdrażanie tam technicznych urządzeń i nowoczesnych – jak na owe czasy – środków produkcji. Jednak te szczytne zamierzenia nie powiodły się, gdyż okazało się, że efekty zmierzające do wzrostu dobrobytu zależą przede wszystkim od mentalnej strony użytkowników tych cywilizacyjnych osiągnięć, którzy w różny sposób i z różnym pożytkiem dla siebie i swego rozwoju mogą z nich korzystać¹⁰.

Zagrożenia kulturowe w zakresie bezpieczeństwa mogą być rozpatrywane również w kontekście państwa, jako tożsamość narodowa, której osłabienie obniża obronność państwa. Wśród źródeł zagrożeń wymienia się: globalizację, transformację i modernizację, regionalizm, migracje. Tożsamość widziana w tej perspektywie jest tożsamością grupy społecznej subiektywną (świadomość odrębności) i obiektywną (materialne i niematerialne czynniki swoiste dla grupy, wyróżniające ją od innych grup tego samego rzędu). Z tego punktu widzenia w centrum analiz staje tożsamość narodowa, najpełniej realizowana w obrębie państwa. Tożsamość narodowa w tym ujęciu jest identyfikacją ze społecznością, która w przekonaniu jednostek i grup społecznych zaliczających siebie do tej społeczności, powinna być politycznie integralną (zjednoczoną w granicach jednego państwa) i niezależną społecznością (posiadającą jedną, odrębną organizację państwową). Kulturę uznaje się w tym wypadku za podstawowy składnik tożsamości danego narodu, wyrażający jego charakter i odrębność, konstytuujący jego ciągłość. Podkreśla się przy tym znaczenie metodologicznego podziału na kulturę materialną, duchową (symboliczną) i społeczną, przydatną do opisu i diagnozowaniu stanu społeczności narodowej czy ponad- lub transnarodowej.

Przeciwdziałanie zagrożeniom w bezpieczeństwie kulturowym związane jest z kształtowaniem poczucia bezpieczeństwa w zakresie przestrzegania kultury bycia i kultury bezpieczeństwa. Należy podkreślić, że edukacja wielokulturowa jest procesem, który odrzuca rasizm i inne formy dyskryminacji w przestrzeni publicznej, akceptuje zaś i popiera pluralizm. Edukacja ta przenika program i metody nauczania stosowane w szkole, a także interakcje pomiędzy uczestnikami procesu kształcenia.

Kształtowanie człowieka w procesie edukacji przeciwdziałającej zagrożeniom kulturowym - niezależnie od tego czy jest to działanie zinstytucjonalizowane (szkoła, instytucje państwowe i samorządowe), zakład pracy, czy naturalne (w rodzinie, w bliższym i dalszym środowisku społecznym) czy w drodze samokształcenia - ma za swój cel dopomóc ludzkiej jednostce w poznaniu i zrozumieniu siebie, poznaniu i zrozumieniu otaczającego ją świata (rzeczywistości przyrodniczej i kulturowej), rozwinięciu własnych zdolności i zainteresowań, ukształtowaniu własnego charakteru, światopoglądu, postawy wobec siebie i świata. Proces ten trwa całe życie człowieka - bo zmienia się sam człowiek (etapy rozwoju biologicznego i psychicznego - dzieciństwo, młodość, dojrzałość, starość), zmieniają się w związku z tym jego funkcje i zmienia się (ostatnio coraz intensywniej) rzeczywistość, w której jednostka ludzka egzystuje i która stawiają wobec różnych, czasem trudnych wyborów¹¹.

⁷ Czaputowicz, J. *Bezpieczeństwo w teoriach stosunków międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo europejskie: koncepcje, instytucje, implikacje dla Polski* / J. Czaputowicz (red.). – Warszawa: Wyd. «Ararat», 1997. – S. 64.

⁸ Stemplewska, L. *Zarządzanie ryzykiem w obszarze rozwoju kapitału ludzkiego*, [w:] *Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula*. – Warszawa: Wyd. «Akademia Finansów i Biznesu Vistula w Warszawie», 2015. – S. 48.

⁹ Pieczywok, A. *Działania społeczne w sferze bezpieczeństwa wewnętrznego*. – Lublin: Wyd. Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji, 2018. – S. 109.

¹⁰ Gross, F. *Wartości, nauka i świadectwa epoki*. – Warszawa: Wyd. «IFiS PAN», 2002. – S. 209–212.

¹¹ Wesołowska, E. A. *Wzorce osobowe w procesie kształtowania tożsamości narodowej i wartości humanistycznych*, [w] *FI DES ET RATIO. W poszukiwaniu ideału człowieka XXI wieku* / 1, Mroczkowski, E.A. Wesołowska (red.); Wyższe Seminarium Duchowne w Płocku, Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku. – Płock 2001. – S. 60.

Bibliografia:

1. Campion, M. *Bezpieczeństwo kulturowe mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. Wybrane problemy na przykładzie mniejszości karaimskiej*, [w:] *Changing the World: Social, Cultural and Political pedagogies in Civeleducation* / M. Campion (red.), K. Pabis. – Kraków: Wyd. «Uniwersytet Pedagogiczny», 2013.
2. Czaputowicz, J. *Bezpieczeństwo w teoriach stosunków międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo europejskie: koncepcje, instytucje, implikacje dla Polski* / J. Czaputowicz (red.). – Warszawa: Wyd. «Ararat», 1997. – S. 64.
3. Gross, F. *Wartości, nauka i świadectwa epoki*. – Warszawa: Wyd. «IFiS PAN», 2002. – S. 209–212.
4. Michałowska, G. *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku* / D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba (red.). – Warszawa: Wyd. «Scholar», 1997. S. 132.
5. Nikitorowicz, A. *Ukraińcy Podlasia. Dylematy tożsamościowe*. – Kraków: Wyd. «Impuls», 2014. – S. 22-26.
6. Trochowska, K. *Kompetencje międzykulturowe dla bezpieczeństwa i obronności. Teoria i praktyka*. – Warszawa: Wyd. «AON», 2016. – S. 63.
7. Pieczywok, A. *Działania społeczne w sferze bezpieczeństwa wewnętrznego*. – Lublin: Wyd. Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji, 2018. – S. 109.
8. Soroka, P. *Polistrategia bezpieczeństwa zewnętrznego Polski. Ujęcie normatywne*. – Wyd. Warszawa: «Towarzystwo Wiedzy Obronnej», 2005. – S. 132.
9. Stemplewska, L. *Zarządzanie ryzykiem w obszarze rozwoju kapitału ludzkiego*, [w:] *Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula*. – Warszawa: Wyd. «Akademia Finansów i Biznesu Vistula w Warszawie», 2015. – S. 48.10.
10. Wesołowska, E. A. *Wzorce osobowe w procesie kształtowania tożsamości narodowej i wartości humanistycznych*, [w] *FI DES ET RATIO. W poszukiwaniu ideału człowieka XXI wieku* / 1, Mroczkowski, E.A. Wesołowska (red.); Wyższe Seminarium Duchowne w Płocku, Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku. – Płock 2001. – S. 60.

Ю. А. Власюк, Д. А. Курилюк
Брестский государственный технический университет, г. Брест,
Республика Беларусь

НАТИВНАЯ РЕКЛАМА СОЦИАЛЬНОГО ХАРАКТЕРА

J. Własiuk, D. Kuryliuk
Brest State Technical University, Brest, Republic of Belarus

NATIVE ADVERTISEMENT OF SOCIAL CHARACTER

В статье рассматривается сущность нативной социальной рекламы. Выявлены особенности социальной рекламы в Республике Беларусь. Показана эффективность и актуальность использования нативной рекламы в борьбе с социальными проблемами общества.

The nature of native advertisement is described in the article. The peculiarities of social advertisement in the Republic of Belarus are revealed. The effectiveness and relevancy of using native advertisement in the struggle with social problems are discussed.

В маркетинге принято рассматривать коммерческую рекламу, т. е. способ коммуникации, способный продать товар или услугу. Социальная реклама, в отличие от коммерческой, преследует цель не побудить к покупке товара или услуги, а изменить отношение общественности к определенной проблеме или общественному пороку, а в долгосрочной перспективе - сформировать новые социальные ценности и поведение. Данный термин используется только в странах СНГ и является дословным переводом с английского «public advertising» [1].